

AȘEZAREA DACICĂ DE LA DUMBRAVA (COM. CĂPUȘU MARE, JUD. CLUJ)

DINU IOAN BERETEU

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
dinu_bereteu@yahoo.com

Cuvinte cheie: daci, așezare, terase antropice, bazinul superior al Someșului Mic, Νάπουκα

Keywords: Dacians, settlement, anthropic terraces, Someșul Mic upper basin, Νάπουκα

Articolul semnalează descoperirea unei noi așezări dacice în bazinul superior al Someșului Mic. Aceasta este situată pe teritoriul satului Dumbrava (com. Căpușu Mare, jud. Cluj), pe un promontoriu stâncos de origine vulcanică, numit de localnici Cetățeaua. Suprafața superioară a dealului a fost amenajată sub forma unor terase dispuse în trepte. Micul platou superior a fost distrus complet din punct de vedere arheologic de anumiți căutători de comori din sat. Dealul a fost locuit la mijlocul eneoliticului (cultura Tiszapolgár), la mijlocul epocii bronzului (cultura Wietenberg) și în a doua epocă a fierului. Fragmentele ceramice dacice aparțin unor vase lucrate cu mâna, databile în sec. I a.Chr. Așezarea dacică, posibil fortificată, beneficiază de o poziție strategică deosebită, fiind amplasată într-un punct obligatoriu de trecere între Depresiunea Huedinului și Culoarul Căpușului.

Promontoriul stâncos și împădurit numit de localnici *Cetățeaua*¹ (**Fig. 1-2, Pl. I/1-2**) este un mic vulcan aflat la contactul dintre Munții Gilăului, Podișul Pâniceni și Dealurile Căpușului, fiind situat la sud-est de Dumbrava (com. Căpușu Mare, jud. Cluj) și la nord-vest de Căpușu Mic (com. Căpușu Mare). Din punct de vedere administrativ, dealul aparține în mare parte satului Dumbrava, doar o mică parte ținând de Căpușu Mic. Drumul național E60, care face legătura între orașele Cluj-Napoca și Oradea, trece chiar pe la poalele sudice ale dealului, urmând cursul Pârâului Tare, un afluent de stânga al Căpușului.

Cu ocazia unei cercetări perieghetice în acest punct, István Ferenczi nu a observat nimic din punct de vedere arheologic, amintind totuși că sătenii au căutat aici comori². Suprafața superioară a dealului este alungită pe direcția nord-vest – sud-est, fiind amenajată sub forma unor terase succesive, ce coboară în trepte spre nord-vest. Micul platou superior, cel mai înalt punct al dealului, are o formă aproximativ circulară, fiind distrus în bună parte de o groapă alungită, orientată aproximativ nord-sud, săpată adânc în stânca vie (**Fig. 3**). Pe treapta sud-estică a platoului se află o altă groapă mai mică săpată în stâncă. Spre nord-vest și sud-vest de micul platou, la un nivel ceva mai jos decât acesta, se află o terasă semicirculară (**Pl. II/1**). Aproape de extremitatea sud-vestică a acesteia, căutătorii de comori au săpat o altă groapă, alungită, aproximativ

¹ Unii săteni îl cunosc și sub vechea denumire de *Köveshegy*.

² Ferenczi 1973, p. 550, nr. 43-45 b. După unele informații primite de la un localnic, se pare că inițiatorul săpăturilor respective se numea Veres. Acesta a angajat probabil și alți oameni din sat sau din împrejurimi, din moment ce se spune că și-a irosit întreaga avere căutând în zadar comorile familiei Gyerőffy, convins fiind că acestea au fost ascunse pe dealul *Cetățeaua*.

pe direcția est-vest, de asemenea destul de adâncă. La marginea nord-vestică a aceleiași terase se află încă o groapă, de formă circulară, mai puțin adâncă decât celelalte. Respectivii căutători de comori și-au desfășurat activitatea înainte de periegeza lui I. Ferenczi, deci cel mai probabil cândva înainte de cel de-al doilea război mondial sau chiar mai devreme, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cel mai probabil aceștia nu au găsit ceea ce căutau, reușind doar să distrugă complexe și stratul de cultură de pe micul platou și o mică parte din prima terasă.

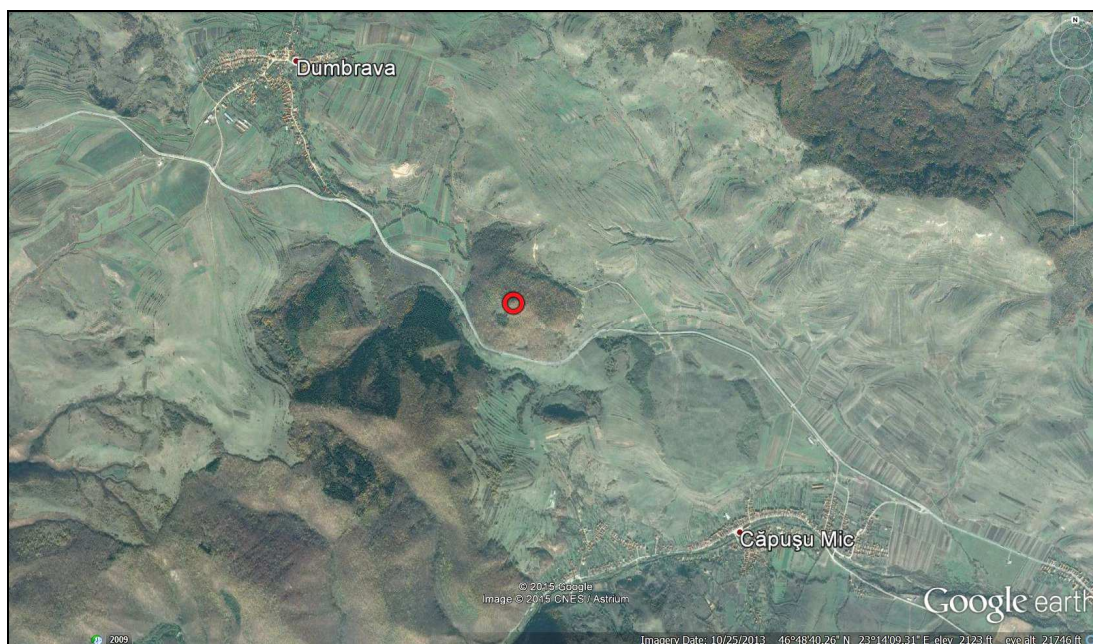

Fig. 1. Localizarea sitului de la Dumbrava – *Cetățea*

Spre nord-vest de terasa semicirculară se află altele două cu aspect antropic, cea inferioară fiind de dimensiuni mai mari (**Pl. III/1**). Pe buza acesteia din urmă se poate observa un posibil val de apărare aplatizat (**Pl. III/2**). O mică bucată de pământ ars până la vitrifiere (**Pl. IV/4a-4b**), scursă pe panta exterioară, ar putea indica existența pe buza terasei respective a unor elemente de fortificație incendiate. Pe suprafața celor trei terase se găsesc mici fragmente ceramice lucrate cu mâna. Acestea formează împreună cu micul platou o acropolă etajată.

Aproape de baza pantei înguste ce coboară abrupt spre sud-est de platoul superior a fost amenajată o altă terasă de mici dimensiuni (**Pl. II/2**). Pe câteva mușuroaie de pe suprafața ei am observat mici fragmente ceramice lucrate cu mâna, care îi atestă caracterul antropic, de altfel foarte evident. Spre sud-vest de aceasta se află o mare terasă naturală, cu expunere sudică, de asemenea cu urme de locuire. În schimb, pe o alta, tot naturală de mari dimensiuni, situată la nord de platou și de terasele superioare, nu am putut observa nici cel mai mic fragment ceramic, cu toate că vântul puternic a smuls recent de pe suprafața ei numeroși copaci din rădăcini. O altă terasă, ce pare cel puțin parțial antropică, se află la nord-vest de cea cu posibilul val, dar nici pe suprafața ei nu am observat fragmente ceramice.

Căutătorii de comori au distrus complet stratul arheologic de pe platoul superior, curățându-l până la stâncă și aruncând probabil în mare parte pământul rezultat în special pe panta nordică, cea pe care se găsesc cele mai multe fragmente ceramice.

Fig. 2. *Cetățeaua* văzută dinspre satul Dumbrava

Fig. 3. Groapa căutătorilor de comori de pe platoul superior

În urma mai multor cercetări de suprafață în acest punct, din perioada 2010-2014, am putut constata cu ajutorul câtorva fragmente ceramice tipice că dealul a fost locuit la mijlocul eneoliticului (cultura Tiszapolgár), dar și la mijlocul epocii bronzului (cultura Wietenberg)³. O serie de alte fragmente ceramice lucrate cu mâna, în general mai groase și de o altă factură, indicau și o eventuală locuire dacică, pe care am evitat să o semnaliez până la confirmarea datării lor, evident prin alte fragmente ceramice. Cu ocazia unei noi cercetări de teren, de la începutul anului 2015, am descoperit un fragment dintr-o „fructieră” dacică lucrată cu mâna, suficient de tipică pentru a confirma datarea presupuselor fragmente dacice amintite. În plus, datarea respectivă este indicată și de două fragmente lucrate la roată, făcând parte din același vas, de dimensiuni mai mari, ars oxidant cu miez cenușiu, confecționat dintr-o pastă destul de fină, degresată cu paiete de mică.

Două din cele trei fragmente prezentate acum aparțin unor vase-borcan dacice, lucrate cu mâna și arse în condiții oxidante. Primul fragment aparține unui vas-borcan de mari dimensiuni, folosit cel mai probabil la păstrarea alimentelor. Acesta a fost confecționat dintr-o pastă grosieră, are gura evazată și buza rotunjită, iar pe gât are aplicat un brâu masiv alveolat (**Pl. IV/1**). Cel de-al doilea fragment aparține unui vas de uz comun de dimensiuni medii, fiind confecționat dintr-o pastă similară cu a celui alt exemplar și având de asemenea gura ușor evazată și buza rotunjită (**Pl. IV/2**), fiind folosit pentru gătit sau pentru păstrarea unor alimente.

Fragmentul de „fructieră” este lucrat tot cu mâna, dar dintr-o pastă mai fină decât cea a vaselor-borcan. Are pereții destul de groși, buza subțiată și rotunjită, corpul cupei unghiular, iar pe interior, la unirea cupei cu buza, prezintă o fațetare (**Pl. IV/3**). Alte două fragmente de vase cu picior înalt, lucrate cu mâna, provin din zona mediană a vaselor respective, unde cupa a fost lipită de picior, însă, având în vedere prezența aici a unor materiale tipice culturii Tiszapolgár, în care astfel de vase cu picior înalt sunt larg răspândite, nu se poate face o departajare clară în privința atribuirii lor culturale.

Din punct de vedere cronologic, cele patru fragmente ceramice pot fi datate larg pe parcursul sec. I a.Chr.-I p.Chr. Vasele de tip borcan nu permit, în general, încadrări mai strânse în acest interval cronologic. În schimb, „fructierele” lucrate cu mâna se datează de obicei în sec. I a.Chr., existând însă și exemplare mai timpurii și, destul de rar, unele mai târzii. Mai multe astfel de „fructiere” cu fațetare interioară, lucrate cu mâna, au fost descoperite la Sighișoara – *Wietenberg*⁴, unul dintre exemplare fiind datat cu certitudine în sec. I a.Chr.⁵. Alte nuanțări cronologice nu mai pot fi invocate pe baza lotului restrâns de fragmente ceramice avute la îndemână, astfel că locuirea dacică poate fi datată deocamdată doar pe parcursul sec. I a.Chr. Cercetările sistematice vor fi singurele în măsură să clarifice atât debutul, cât și durata reală a locuirii dacice de pe *Cetățeaua* de la Dumbrava.

Cercetările de teren din cursul ultimilor ani au adus noi date privind topografia locuirii dacice din bazinul superior al Someșului Mic⁶. Numele centrului de putere dacic din această regiune (Νάπουκα) ar putea avea o origine târzie, din perioada denumită „clasică” a civilizației dacice (sec. I a.Chr.-I p.Chr.), însă cel mai probabil acesta

³ Bereteu 2014, p. 92, nr. 7.

⁴ Crișan 1969, pl. LI/7, 17, 19, 20; Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 255, 265-266, fig. 85/3 (din G19/94), 95/1, 96/1 (din G11/92).

⁵ Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 123, 230, fig. 60/6 (din prima fază a L2/93-95).

⁶ Bereteu 2010-2011, p. 63-79; Bereteu 2012, p. 109-122; Bereteu 2013, p. 73-100; Bereteu 2014, p. 90, nr. 3.

denumea inițial doar așezarea cu rol de centru tribal, care exista deja la începutul sec. II a.Chr., când se emit aici monedele de tip Crișeni-Berchieș și Tonciu. Ulterior, în La Tène-ul târziu, ca urmare a creșterii demografice, cât și a conturării spațiului periferic centrului prin noi așezări deschise și fortificate, toponimul putea fi extins în timp asupra întregului complex de locuiri din această regiune. Limita vestică a acestui complex de așezări nu era până în acest moment foarte clar delimitată, astfel că așezarea dacică de la Someșu Rece – *Cetate* (spre care converg cele mai multe indicii privind localizarea celei mai importante așezări dacice din zonă, cel puțin pentru La Tène-ul târziu⁷) se afla într-o poziție marginală.

Așezarea dacică de la Dumbrava – *Cetățeaua*, posibil fortificată, putea controla ușor accesul dinspre vest, deci dinspre Depresiunea Huedinului, spre Culoarul Căpușului și mai departe spre cel al Someșului Mic, astfel că putea avea și atribuții de vamuire. Aceasta se află într-un punct obligatoriu de trecere, înspre și dinspre Culoarul Căpușului, indiferent dacă traseul drumului dacic trecea pe la poalele sudice ale dealului, deci aproximativ pe traseul șoselei E60, sau dacă trecea ceva mai la nord de deal, la fel ca cel din epoca romană, pe lângă așezarea romană din punctul *Budulău*, situat la poalele *Stâncii lui Gyerőffy*⁸. Așezarea putea fi evitată doar prin Defileul Căpușului, mult mai greu accesibil, putând fi tranzitat în unele sectoare mai înguste doar pe cursul râului. Spre vest de acest punct, în întreaga Depresiune a Huedinului, a fost semnalată o singură așezare dacică, la Izvoru Crișului – *CAP*⁹. Lipsa totală a altor descoperiri dacice din această unitate geografică ar putea fi pusă pe seama carenței cercetărilor de teren, însă ea reflectă, cel mai probabil, și o situație reală, zona fiind mai degrabă una de tranzit în epoca dacică.

Poziționarea strategică a așezării dacice de pe *Cetățeaua*, caracterul ei de înălțime, fiind amplasată pe un deal cu pante extrem de abrupte din trei părți, precum și prezența unui posibil val de apărare pe buza terasei a treia, deci tocmai în zona „vulnerabilă”, constituie împreună argumente pentru încadrarea așezării în rândul celor fortificate. Dificultatea unei astfel de încadrări nu constă doar din starea de degradare a posibilului val de apărare, ci și din prezența fragmentelor ceramice Wietenberg, fiind cunoscut numărul mare de așezări fortificate de la mijlocul epocii bronzului în bazinul superior al Someșului Mic¹⁰. Nu poate fi exclusă o fortificare a zonei superioare a dealului, atât la mijlocul epocii bronzului, cât și în a doua epocă a fierului. Doar după clarificarea prin săpături a problemei elementelor de fortificație, așezarea dacică ar putea fi considerată una fortificată. În orice caz, ea beneficiază de o apărare naturală excepțională.

Sursa de apă reprezenta probabil o problemă majoră a celor de pe *Cetățeaua*, în special în caz de asediu prelungit. Pe suprafața dealului nu am observat nici un izvor. Cea mai apropiată sursă de apă o constituie Pârâul Tare¹¹, ce curge pe la poalele dealului, dar

⁷ Bereteu 2010-2011, p. 69-70.

⁸ Crișan *et al.* 1992, p. 192, nr. 2.

⁹ Ferenczi 1986, p. 83-84.

¹⁰ Recent am semnalat descoperirea unei noi așezări fortificate Wietenberg II pe teritoriul satului Tăuți (com. Florești, jud. Cluj): Bereteu 2014, p. 95, nr. 15.

¹¹ Identificat cu Valea Oșorheiului la Ferenczi 1973, p. 550 (cu toate că anterior același cercetător a semnalat descoperirea unei așezări preistorice în punctul numit *Valea Oșorheiului* sau *Bodomér*, localizat la vest de șaua dintre *Muncel* și *Kusibérc*: Ferenczi 1962, p. 34-35, nr. 6; vezi și localizarea punctului respectiv în Crișan *et al.* 1992, p. 192, nr. 1, fig. 97; așezarea a fost încadrată recent în repertoriul siturilor incerte Tiszapolgár: Diaconescu 2009, p. 132, nr. 28), de unde am preluat și eu anterior numele pârâului: Bereteu 2014, p. 92, nr. 7. Confuzia este sporită și de faptul că la nord de Pârâul Tare, între dealul *Cerhat* și *Cetățeaua*, pe o terasă neinundabilă, se găsesc în arătură fragmente ceramice atipice, lucrate cu mâna, aparținând unei mici locuiri preistorice, ce nu poate fi deocamdată atribuită cultural.

și acesta seacă uneori în perioada verii. Structura geologică a promontoriului ar fi permis însă amenajarea unor cisterne pentru colectarea apei de ploaie.

În legătură cu așezarea dacică de la Dumbrava trebuie semnalată și prezența în proximitatea sa a minereului de fier de origine sedimentară, se pare unicul de acest gen din țară, pe teritoriul satului Căpușu Mic¹². Una din activitățile economice ale dacilor de pe *Cetățeaua* ar putea fi legată de aceste resurse de fier ușor de exploatat.

Spre nord de *Cetățeaua*, la limita cu județul Sălaj, a fost descoperită o așezare dacică fortificată, de tip promontoriu barat, situată pe un bot de deal, între Aghireșu-Fabrici (com. Aghireșu, jud. Cluj) și Ruginoasa (com. Cuzăplac, jud. Sălaj), în punctul numit *La Stoguri*¹³. Cele două așezări ar fi putut comunica vizual doar printr-un punct intermediar de legătură, reprezentat eventual de *Stânca lui Gyerőffy*. În schimb, spre sud-est, *Cetățeaua* are vizibilitate directă atât spre Someșu Rece, cât și spre așezarea fortificată dacică de la Sălăcea, aflată la o distanță considerabilă, aceasta din urmă dovedindu-și încă o dată amplasarea excepțională din perspectiva vizibilității.

Din punct de vedere turistic, situl arheologic multistratificat de la Dumbrava – *Cetățeaua* are un potențial destul de ridicat, datorat pe de o parte caracterului spectaculos al locuirii, iar pe de altă parte este foarte ușor accesibil, aflându-se în imediata proximitate a drumului național E60, cu un intens trafic rutier. Potențialul turistic al zonei ar spori considerabil dacă în urma cercetărilor sistematice, undeva la poalele dealului, ar fi amenajat un mic muzeu de sit, suficient de mare ca să poată expune toate materialele arheologice care vor fi descoperite pe *Cetățeaua*, precum și altele de pe cuprinsul comunei Căpușu Mare.

Bibliografie

Andrițoiu, Rustoiu 1997	– I. Andrițoiu, A. Rustoiu, <i>Sighișoara – Wietenberg. Descoperirile preistorice și așezarea dacică</i> , BiblThrac, XXIII, București, 1997.
Bereteu 2010-2011	– D. I. Bereteu, <i>The Dacian fortification from Someșu Rece – „Dealul Custurii” (Gilău, Cluj County)</i> , în <i>ActaMN</i> , 47-48, I, 2010-2011, p. 63-79.
Bereteu 2012	– D. Bereteu, <i>Așezarea dacică fortificată de la Sălăcea (com. Ciurila, jud. Cluj)</i> , în <i>Marmatia</i> , 10, 1, 2012, p. 109-122.
Bereteu 2013	– D. I. Bereteu, <i>Așezarea din a doua epocă a fierului de la Cluj-Napoca – Sinitău</i> , în <i>Sargetia</i> (S.N.), IV, 2013, p. 73-100.
Bereteu 2014	– D. I. Bereteu, <i>Contribuții la repertoriul arheologic al județului Cluj</i> , în <i>Sargetia</i> (S.N.), V, 2014, p. 89-96.
Crișan 1969	– I. H. Crișan, <i>Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania</i> , București, 1969.
Crișan et al. 1992	– I. H. Crișan, M. Bărbulescu, E. Chirilă, V. Vasiliev, I. Winkler, <i>Repertoriul arheologic al județului Cluj</i> , BiblMN, V, Cluj-Napoca, 1992.
Diaconescu 2009	– D. Diaconescu, <i>Cultura Tiszapolgár în România</i> , BB, XLI, Sibiu, 2009.
Ferenczi 1962	– I. Ferenczi, <i>Régészeti-helyrajzi kutatások kolozsvárott és környékén (I)</i> , în <i>Studia UBB – Historia</i> , 2, 1962, p. 31-58.

¹² Morariu, Savu 1970, p. 31.

¹³ Ferenczi 1986, p. 83-94.

-
- Ferenczi 1973 – Ș. Ferenczi, *Contribuții la problema limesului de vest al Daciei (Partea a II-a/2)*, în *ActaMN*, X, 1973, p. 545-568.
- Ferenczi 1986 – I. Ferenczi, *Cercetări arheologice în așezarea dacică întărită de la Aghireșu – Ruginoasa (1983-1984)*, în *ActaMP*, X, 1986, p. 83-94.
- Morariu, Savu 1970 – T. Morariu, A. Savu, *Județul Cluj*, București, 1970.

1

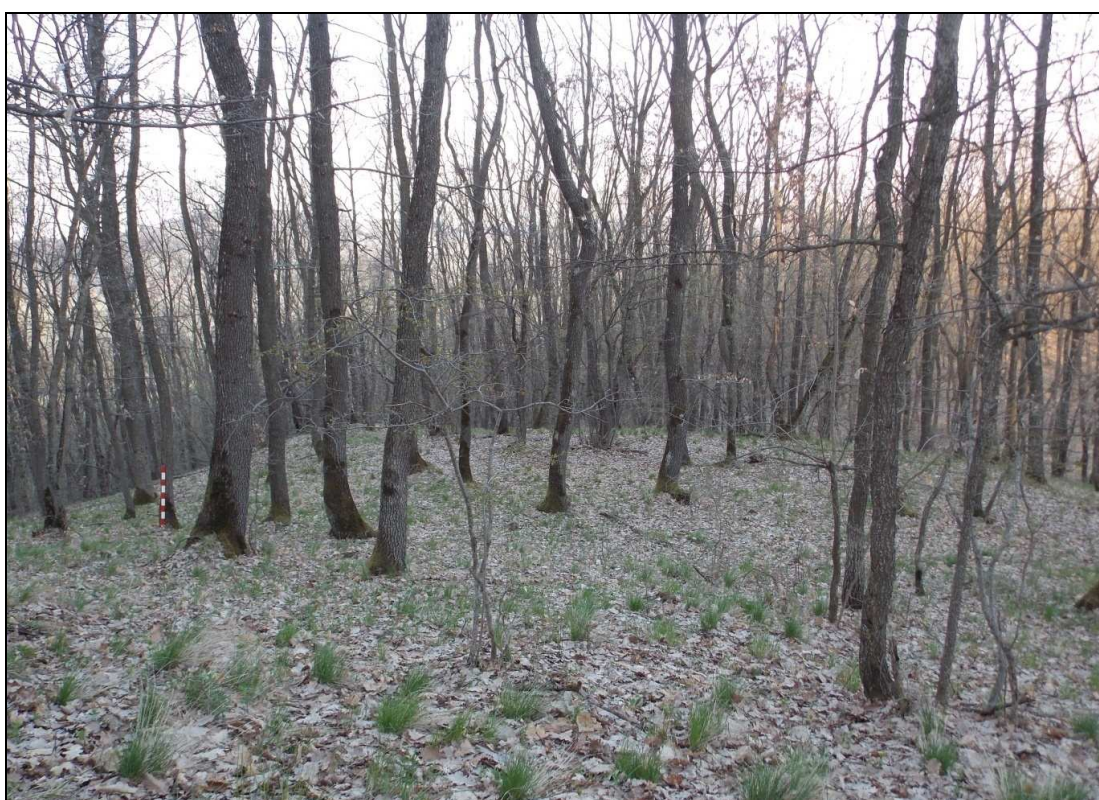

2

Pl. I. 1. *Cetățea* văzută dinspre Căpușu Mare; 2. *Cetățea* văzută din lunca Pârâului Tare

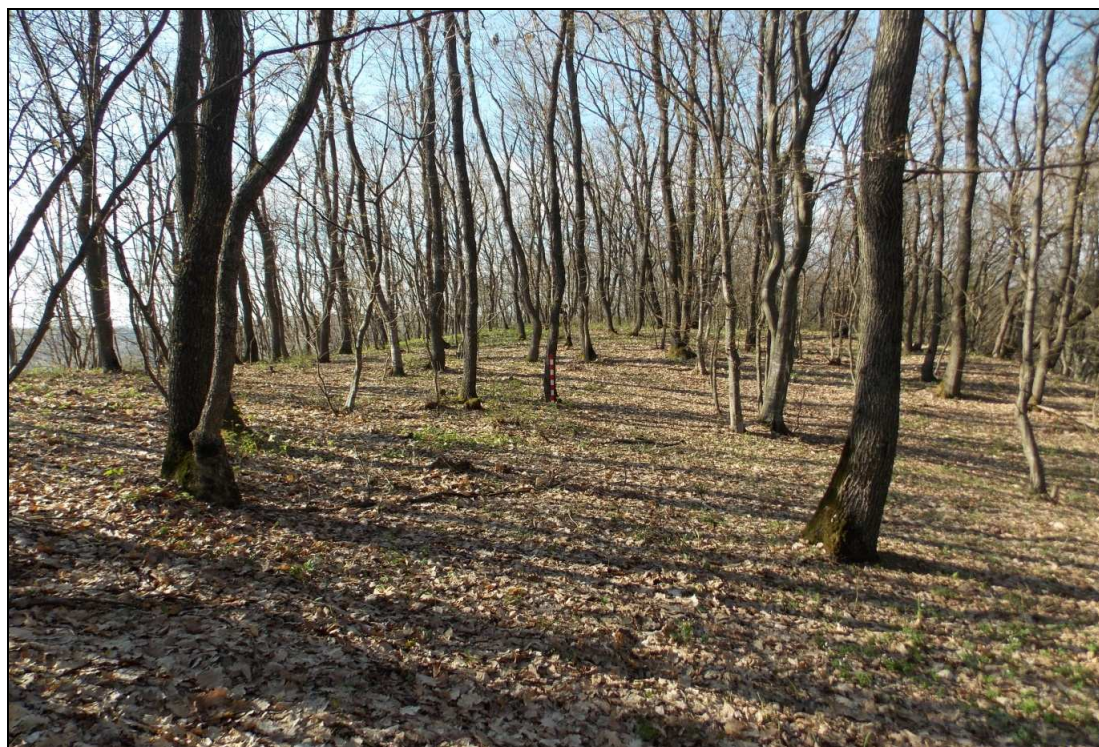

1

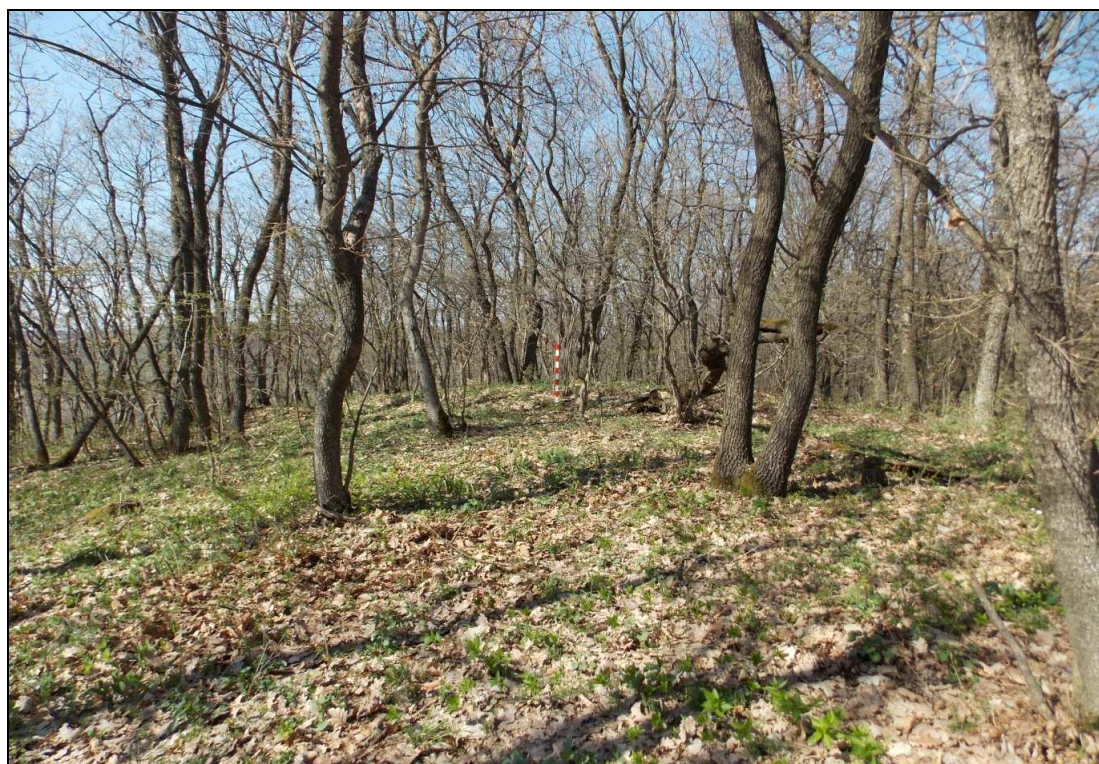

2

Pl. II. 1. Platoul superior și prima terasă; 2. Terasa estică

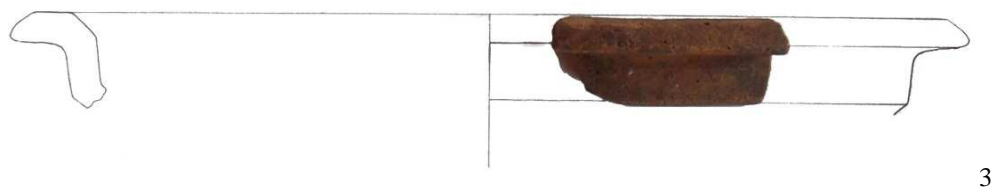
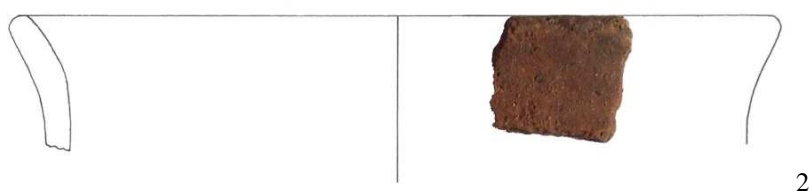
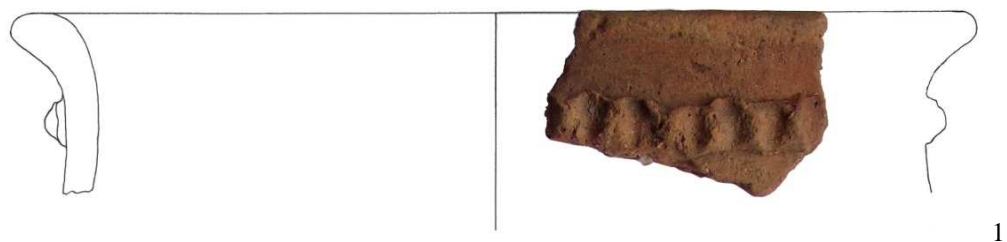

1

2

Pl. III. 1. Terasa a treia; 2. Posibilul val de apărare de pe buza terasei a treia

Pl. IV. 1-3. Fragmente ceramice; 4a. Pământ vitrifiat; 4b. Detaliu (fără scară)

The Dacian Settlement from Dumbrava (Căpușu Mare commune, Cluj County)**Abstract**

This paper reports the discovery of a new Dacian settlement in the Someșul Mic upper basin. The settlement is located on the territory of Dumbrava village (Căpușu Mare commune, Cluj County), on a rocky promontory of volcanic origin, called by the locals *Cetățeaua*. The upper surface of the hill was arranged in the form of stepped terraces. The little upper plateau was completely destroyed by some treasure hunters from the village. The *Cetățeaua* hill was inhabited in the Middle Chalcolithic (Tiszapolgár culture), in the Middle Bronze Age (Wietenberg culture) and in the Late Iron Age. The Dacian pottery fragments found on the surface belong to handmade pots, dated in the 1st century BC. The Dacian settlement, possibly fortified, benefited from a special strategic position, being located in a mandatory point of passage between the Huedin Depression and the Căpuș Corridor.

List of Illustrations

Fig. 1. The location of the site from Dumbrava – *Cetățeaua*

Fig. 2. *Cetățeaua* seen from the village Dumbrava

Fig. 3. The treasures hunters pit on the upper plateau

Pl. I. 1. *Cetățeaua* seen from the village Căpușu Mare; 2. *Cetățeaua* seen from the meadow of Pârâul Tare

Pl. II. 1. The upper plateau and the first terrace; 2. Eastern terrace

Pl. III. 1. Third terrace; 2. Possible defensive rampart on the lip of the third terrace

Pl. IV. 1-3. Pottery fragments; 4a. Vitrified soil; 4b. Detail (without scale)